

УДК 811.581-048.53(100):327.8(510)(045)
DOI: 10.31499/2307-4906.4.2023.292339

ІНСТИТУТ КОНФУЦІЯ ЯК ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ М'ЯКОЇ СИЛИ І ЙОГО ЗВ'ЯЗОК ІЗ ДЕРЖАВНОЮ ПОЛІТИКОЮ КНР

Оксана Заболотна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-4901-1053

E-mail: o.zabolotna@udpu.edu.ua

У статті проаналізовано роль Інститутів Конфуція (ІК) як інструменту «м'якої сили» в Україні та світі та їхній зв'язок із державною політикою КНР. Досліджено вплив ІК на глобальні освітні та культурні процеси, враховано причини неактивності деяких ІК в Україні через війну, міграцію та суспільно-політичну ситуацію. Розкрито роль ІК у формуванні громадської думки про Китай через культурні заходи та мовні курси. Розглянуто взаємозв'язок політичних подій у КНР і дії інструментів «м'якої сили». Зазначено контраверсійні погляди на роль ІК, відмічено можливе використання їх для пропаганди та обмеження академічної свободи. Автор закликає до балансу між прагненням культурного обміну та обережністю щодо негативного політичного впливу.

Ключові слова: Інститут Конфуція (ІК); інструмент м'якої сили; культурний обмін; пропаганда; мовні курси; академічна свобода; вища освіта; інтернаціоналізація; Китайська народна республіка.

CONFUCIUS INSTITUTE AS AN EDUCATIONAL TOOL OF SOFT POWER AND ITS CONNECTION WITH THE STATE POLICY OF THE PRC

Oksana Zabolotna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Foreign Languages, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-4901-1053

E-mail: o.zabolotna@udpu.edu.ua

This article explores the role of Confucius Institutes (CIs) as instruments of “soft power” in Ukraine and worldwide, investigating their connection to the state policy of the People's Republic of China (PRC). Through an analysis of CIs impact on global educational and cultural processes, the mechanisms through which the PRC seeks to strengthen its influence through “soft power” and educational initiatives become clearer.

The author states that out of the nine CIs established in Ukrainian higher education institutions, only five remain active today which is attributed to the war in Ukraine leading to University displacement and the departure of Chinese language instructors due to safety concerns. Some universities announced the creation of Institutes but took no practical steps to commence operations, suggesting a potential political undertone to the decline in CI activity.

The article delves into the role of CIs in shaping public opinion about China and its policies. Through cultural events, language courses, and academic programs, Confucius Institutes form public perception of China, influencing views on its culture and political positions, potentially garnering support for

China's stances.

The interconnectedness of political events in China and the actions of its "soft power" instruments is demonstrated from history perspectives. The author notes that CI researchers have reached conflicting conclusions. Proponents argue that China is strategically oriented rather than ideologically driven. Critics claim that these institutes may serve as platforms for Chinese propaganda, limiting academic freedom and potentially compromising the autonomy of host institutions.

The author concludes that the role of Confucius Institutes in advancing China's soft power in Ukraine and elsewhere should be viewed in the broader context of foreign policy and cultural interaction strategies. Balancing the benefits of cultural exchange with concerns about potential political influence remains a constant challenge for Ukraine as the host country. If the government is the primary driver of soft power, it tends to be perceived as propaganda, especially if the country pursues an anti-democratic foreign policy and supports authoritarian regimes. Only when soft power is directed through civil society does it avoid such suspicions.

Keywords: *Confucius Institute (CI); soft power tool; cultural exchange; propaganda; language courses; academic freedom; higher education; internationalization; People's Republic of China.*

Політичні конфлікти та геополітичні взаємодії у сучасному світі стають все більш складними і впливають на світопорядок в усіх його сферах, а відтак дослідження механізмів впливу різного характеру відіграє важливу роль. Після другої світової війни баланс між традиційною жорсткою силою (hard power) і новою формою – «м'якою силою» (soft power), що виражається через прийняття певних культурних елементів, цінностей і практик держави, став надзвичайно важливою частиною глобальної політики [12, с. 8]. Ця «м'яка сила» особливо потужно впливає через діяльність міжнародних освітніх інституцій, які сприяють поширенню культурних цінностей та норм, а також забезпечують фінансову та предметну підтримку цим ідеям. Перш за все, це стосується суперництва між так званими супер-державами чи геополітичними об'єднаннями, і механізми дії освітніх інструментів «м'якої сили» можна простежити через діяльність таких інституцій, як Гете-інститут, Британська рада, Дім Європи, Французький альянс та ін., які спрямовують свою діяльність на обмін культурною інформацією, вивчення мов, мобільність тощо.

Китайський уряд експортує так званий «пекінський консенсус», маючи на увазі китайську модель швидкого економічного розвитку на протипагу Вашингтонському консенсусу з його неоліберальними економічними принципами [8, с. 201]. Одним із важливих гравців у глобальному масштабі є Інститут Конфуція (ІК), який є освітнім інструментом «м'якої сили» Китайської Народної Республіки. З одного боку, цей інститут відіграє значущу роль у сприянні вивченню китайської мови, культури та традицій у різних країнах світу, з іншого, – його діяльність є невіддільною від впровадження офіційної політики КНР.

Саме тому метою цієї статті є дослідження ролі Інституту Конфуція у контексті його використання як «м'якої сили» в Україні, а також його зв'язок із державною політикою Китайської Народної Республіки. Завдяки аналізу його впливу на глобальні освітні (і не лише) процеси та культурний обмін, можна краще усвідомити механізми, за допомогою яких сучасні держави намагаються зміцнити свій вплив у світі через «м'яку силу» та освітні ініціативи.

Огляд літератури з проблеми дослідження. Наукові дослідження, які допомагають з'ясувати ключові аспекти теми, охоплюють такі напрями: «м'яка сила» та можливості використання культурних ресурсів і освітніх ініціатив для зміцнення впливу окремих держав у світі ([12; 11] та ін.); роль Інститутів Конфуція у світлі

можливих впливів КНР на зарубіжні університети ([14; 8; 2]) та ін.; критика діяльності інститутів Конфуція як інструментів політичного впливу і пропаганди ([1; 3; 8; 9] та ін.). Ці джерела та наукові дослідження надають цінний контекст для аналізу, допомагаючи розглянути різні аспекти ролі Інститутів Конфуція у глобальних політичних процесах та в контексті державної політики Китайської Народної Республіки.

Інститути Конфуція в українських університетах. Інститут Конфуція часто розглядається як інструмент «м'якої сили», що використовується китайським урядом на глобальному рівні, в тому числі і в Україні. На відміну від названих вище організацій, Інститути Конфуція працюють безпосередньо в університетах, що створює дещо відмінні умови для культурної і освітньої діяльності.

Так, наприклад, за інформацією, розміщеною у Wikipedia (https://uk.wikipedia.org/wiki/Інститут_Конфуція (дата звернення: 14.08.2023), у період з 2008 до 2019 року в Україні Інститути Конфуція створено в таких університетах [18]: Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київський національний лінгвістичний університет; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені Костянтина Ушинського.

У червні 2019 року було створено Музичний центр Конфуція при Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського з метою популяризації китайської музики та проведення наукових досліджень. Крім того, йшлося про намір відкрити Інститути Конфуція ще у кількох українських університетах (наприклад, Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника).

Однією з головних функцій Інститутів Конфуція є забезпечення культурного обміну серед країн Центрально-Східної Європи і країн, які приєдналися до ініціативи «Один Пояс, Один Шлях», адже вони в першу чергу зосереджені на просуванні китайської мови та культури. Вони пропонують мовні курси, культурні заходи та академічні програми, пов'язані з Китаєм. Ці ініціативи надають українцям доступ до вивчення китайської мови та сприяють розумінню китайської культури, створюючи позитивний імідж Китаю.

Нами було здійснено наліз інформації щодо активності функціонування Інститутів Конфуція в українських закладах вищої освіти на основі аналізу веб-сторінок таких підрозділів на сайтах відповідних ЗВО, а також сторінок у Facebook. Якщо на основі аналізу веб-сторінок можна зробити висновок щодо наявності Інституту Конфуція у структурі ЗВО, то інформація з соціальної мережі дає змогу зробити висновок щодо активності цього підрозділу та характеру його діяльності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Інститути Конфуція (ІК) в українських ЗВО

№	Заклад вищої освіти	Вебсторінка ІК	Профіль ІК у Facebook		Висн-к
			Наявність	Останній допис	
1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка (2009)	https://philology.knu.ua/instytut-konfutsiya/	https://www.facebook.com/profile.php?id=100063961722978	14.11.2021	Акт.
2	Київський національний	https://chinese.knlu.edu	https://www.facebook.com	22.10.2023	Акт.

	лінгвістичний університет (2013)	ua/confucius.html	/knlukongzixueyuan/?locale=ru_RU		
3	Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	Немає	Немає	–	Неакт.
4	Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (2008)	https://confucius.karazin.ua/	https://www.facebook.com/confucius.info	23.10.2023	Акт.
5	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені Костянтина Ушинського	https://www.pdpu.edu.ua/osvitno-kulturnij-tsentr-institut-konfutsiya	–	–	Акт.
6	Національна музична академія України імені П. І. Чайковського	Сторінка в розробці	–	–	Неакт.
7	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	немає	–	–	Неакт.
8	Вінницький національний технічний університет (2020)	https://confucius.vntu.edu.ua/	https://www.facebook.com/confucius.institute.vntu	12.10.2023	Акт.
9	ХНУМГ імені О. М. Бекетова (2018)	–	https://www.facebook.com/profile.php?id=100067202195386	25.01.2020	Неакт.

Як видно з таблиці 1, з дев'яти українських ЗВО, у яких було створено Інститути (або Центри) Конфуція активними сьогодні залишилися п'ять. Серед причин неактивності ІФ можна назвати війну в Україні, яка спочатку вплинула на закриття ІФ у переміщених університетах, а потім змусила викладачів-носіїв китайської мови залишити Україну з міркувань безпеки. Деякі ЗВО оголосили про створення ІФ, але не здійснили практичних кроків для реального початку роботи. Можемо припустити, що у спадові активності ІФ як інструментів «м'якої сили» є певний політичний підтекст.

Роль ІК у формуванні громадської думки про Китай та його політику. Через культурні заходи, мовні курси та академічні програми Інститути Конфуція формують громадську думку про Китай та його політику. Вони можуть впливати на сприйняття Китаю як з точки зору його культури, так і з точки зору його політичної позиції, потенційно забезпечуючи підтримку позицій Китаю.

Для розуміння розвитку Інститутів Конфуція як інструментів «м'якої сили» важливо простежити історію їхнього створення і підпорядкування, адже це впливало на основні меседжі, які доносилися міжнародній спільноті (див. табл. 2). Традиційні китайські цінності (переважно конфуціанство і даосизм) відіграли значну роль в еволюції міжнародної поведінки Китаю. Китайські класичні мислителі не бачили у застосуванні жорсткої сили засобу підтримання соціального і політичного порядку. Давньокитайські стратеги надавали перевагу дипломатичному маневруванню, а не військовій конфронтації, як результат, ці моделі вплинули на міжнародні відносини.

Таблиця 2

**Взаємозв'язок політичних подій у КНР
і дії її інструментів «м'якої сили» [15; 13; 7]**

Рік або період	Події в КНР і світі	Спрямування дій уряду	Дії інструментів «м'якої сили»
1949	Комуністична революція в Китаї, період Мао Цзедуна	Закритість і ізоляваність після комуністичної революції, експорт революційного соціалізму	намагання обійти дипломатичну ізоляцію через особисті контакти та організації дружби, персоналізація міжнародних відносин.
1978	Зміна керівництва, Ден Сяопін	Реформи відкритості, ініційовані Ден Сяопіном	міжнародний набір студентів як інструмент оптимізації китайського геополітичного контексту в рамках біполярної системи часів «холодної війни»
1990	Розпад СРСР	політична криза у червні 1989 року, що призвела до термінової модернізації китайської дипломатії	перехідний етап, коли кількість тих, хто приїжджав до Китаю на навчання, перевищувала кількість тих, хто виїжджав з Китаю на навчання за кордон
2003	Зближення КНР і США після подій 9/11	Мирний підйом (пізніше – мирний розвиток)	Започаткування проєкту «Інститути Конфуція» (2004)
2007	Період світової фінансової кризи і природних катаклізмів у КНР	Культура як елемент «м'якої сили»	Китай зосередився на використанні набору іноземних студентів для посилення «м'якої сили»
2013	Ініціатива «Пояс і шлях»	Відмова від політики приховування власних можливостей на користь великої державної дипломатії	Активізація усіх можливих інструментів «м'якої сили»

Концепція Ная про жорстку та «м'яку силу» [11] отримала відгук і дала поштовх до дії у китайських академічних та політичних колах на рубежі століть. Наприклад, Ван Хунін (політичний радник колишнього президента Китаю Цзян Цземіня), у своїй статті 1993 року стверджував, що на міжнародній арені відбувся перехід від влади, заснованої на багатстві та насильстві, до структури влади, заснованої на знаннях, і закликав Китай зміцнювати свою культуру, щоб привабити інші країни [6].

Відповідно, за президентства Цзян Цземіня культурний розвиток став частиною, разом з економічним і політичним розвитком, так званої моделі «три в одному» для зміцнення соціалізму з китайською специфікою. Чжен Біцзянь, партійний теоретик, який створив концепцію «мирного піднесення» Китаю в 2003 році, виступав за просування китайської культури за кордоном як засобу подолання ворожості до комунізму і негативних образів нації та її народу. Теорія «мирного піднесення» (пізніше змінена на «мирний розвиток» з метою подальшого пом'якшення міжнародного іміджу країни) передбачає використання «м'якої сили» для просування міжнародного іміджу Китаю, зменшення страху перед «китайською загрозою» та створення сприятливого середовища для сталого розвитку Китаю [7, с. 118].

Акцент на мир і злагоду став частиною загального іміджевого впливу китайського уряду. У цьому світлі саме Інститути Конфуція, які були створені по всьому світу, стали засобом глобального впливу. Ім'я Конфуція у назві інститутів є

невипадковим, адже відродження великого Мудреця і його вчення відбулося в той момент, коли Китай входив у нову фазу свого розвитку. Прагнення гармонії – суті конфуціанства – означало перегляд політики щодо напрямку китайських економічних реформ, розпочатих понад чверть століття до того. Утвердження і піднесення важливості традиційних цінностей мало на меті пом'якшити соціальний вплив економічного розвитку на громадян в цілому. Всі ці взаємопов'язані фактори додають складності китайській політиці і деякою мірою ускладнюють розумінню її процесів і наслідків.

Щоб сприяти розширенню проекту КІ, Китай запропонував партнерам у різних країнах / регіонах матеріальні та людські ресурси. Інститути Конфуція функціонують в одному з трьох режимів: вони можуть повністю управлятися штаб-квартирою ІК в Пекіні (до 2007 року – офісом Міжнародної ради з вивчення китайської мови Ханьбань), спільними підприємствами з місцевими (університетськими) партнерами або місцевими офісами, що мають ліцензію штаб-квартири ІК в Пекіні (див. табл. 2). Більшість ІК функціонують як спільні підприємства, оскільки їх створення та утримання обходиться дешевше, коли місцеві партнери беруть на себе відповідальність за деякі питання, і, як наслідок, така форма допомагає Китаю швидше досягти своєї мети – швидкого зміцнення «м'якої сили» [9, с. 5].

Таблиця 3

Підпорядкування Інституту Конфуція

Рік	Інституція	Статус, підпорядкування
2003	Ханьбань (Hanban) (Міжнародна рада з вивчення китайської мови), згодом (у 2007–2008 рр. перетворилася на штаб-квартиру Інститутів Конфуція)	Підструктура Міністерства освіти, підпорядкована уряду Китаю
2020	Центр мовної освіти і співпраці Китайський міжнародний освітній фонд	Підструктура Міністерства освіти КНР неурядова організація, створена урядом КНР

Як зазначають дослідники Ло і Пан [10, с. 4], (1) «м'яка сила» Китаю не обмежується культурним виміром, адже економічні, дипломатичні та політичні засоби також були використані для зміцнення «м'якої сили» в національному розвитку Китаю; (2) «жорстка» і «м'яка» сили поєднуються та інтегруються в китайській дипломатії; (3) з часів Цзян Цземіня китайські лідери прагнуть відродити конфуціанство як засіб сприяння внутрішньому миру і порядку, а також зовнішньому добробуту, забезпечення сталого національного розвитку і зменшення міжнародного страху перед «китайською загрозою».

Дослідники, які вивчали феномен Інститутів Конфуція за допомогою різних інструментів, дійшли кардинально протилежних висновків. Є група тих, які вважають, що фактично, Китай став відносно більш орієнтованим на стратегію, ніж на ідеологію, оскільки комуністична партія Китаю (КПК) прагне належним чином представити свою державу в світі. Саме тому Інститути Конфуція майже не використовують ідеологічного ресурсу, а використовують економічні засоби для зміцнення «м'якої сили» Китаю. Водночас, дослідники відзначають зв'язки між КПК і Інститутами Конфуція, наводячи промови китайських лідерів, таких як колишній президент Ху Цзіньтао, який головував на церемоніях відкриття ІК, і постійний член Політбюро і

керівник відділу пропаганди Лі Чанчунь, який заявив, що ІК є важливим засобом просування Китаю у світі [7, с. 85].

Критики стверджують, що ці інститути можуть слугувати платформою для китайської пропаганди, обмежувати академічну свободу та потенційно ставити під загрозу автономію приймаючих установ. Як демонструє практика, досить часто те, що здається «м'якою» культурною дипломатією, може сприйматися як примусова політика, якщо вона проводиться не в м'який спосіб. Як зазначають китайські дослідники Ло і Пан, частково відчуття примусу впливає з різних підзаконних актів ІК, які передбачають, що іноземні партнери не повинні порушувати закони та правила Китаю; що приймаючі інституції повинні приймати як нагляд, так і оцінку з боку штаб-квартири ІК; що Народний комітет у справах культури відповідає за розгляд та затвердження планів реалізації щорічних проектів, а також за відбір та призначення китайських директорів та викладачів ІК [9, с. 8].

Крім того, після початку повномасштабної російсько-української війни Китай продемонстрував зближення з країною агресором і це, напевне, стало ключовим у ставленні до ІК як інструментів «м'якої сили» з боку КНР. Як наслідок, деякі університети та уряди вжили заходів для переоцінки своїх відносин з ІК або навіть їх закриття. Так, наприклад, на сьогодні всі ІК, крім п'яти, закриті або змінили формат функціонування у США [5], всі ІК закриті у Швеції, Данії і Фінляндії [4] та низці інших країн, у Об'єднаному королівстві, замість закриття, прийнято рішення вивести державне фінансування [10].

В Україні, як і в інших країнах, роль Інститутів Конфуція у просуванні «м'якої сили» Китаю слід розглядати в контексті ширших стратегій зовнішньої політики та культурної взаємодії. Балансування переваг культурного обміну та освітньої співпраці з побоюваннями щодо потенційного політичного впливу є постійним викликом для України як приймаючої сторони.

Декларуючи свою ініціативу, Китайський уряд продемонстрував, що усвідомлює потребу в «м'якій силі», яка є необхідною для підвищення міжнародного статусу і для досягнення більш збалансованого силового потенціалу для конкуренції з Заходом. Насправді, дійсний і тривалий ефект «м'якої сили» проявляється найкраще завдяки громадянському суспільству. Якщо уряд є головним рушієм «м'якої сили» вона сприймається зовнішніми гравцями переважно як пропаганда, особливо, якщо країна провадить антидемократичну зовнішню політику і підтримує авторитарні режими. Лише «м'яка сила», яка спрямовується громадянським суспільством, не викликає таких підозр.

Потенційні напрямки подальших досліджень включають: вплив ІК на глобальну освітню систему, взаємозв'язок між ІК та рівнем автономії університетів, де вони функціонують, мовну політику країни та вивчення в ній китайської мови. Ці напрямки досліджень дозволять глибше розуміти роль Інститутів Конфуція в сучасному світі та їхній внесок у глобальні освітні та культурні процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. “Confucius Institute U.S. Center” designation as a Foreign Mission – United States Department of State. (2020, December 1). United States Department of State. URL: <https://2017-2021.state.gov/confucius-institute-u-s-center-designation-as-a-foreign-mission/index.html>
2. Brautigam, D. (2011). *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*. OUP Oxford.

3. Chaziza, M. (2023, July 26). China's soft power Projection Strategy: Confucius Institutes in the MENA region. *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*. URL: <https://besacenter.org/chinas-soft-power-projection-strategy-confucius-institutes-in-the-mena-region/>
4. Deeon, J. (2022, June 28). Finland latest Scandinavian country to close Confucius Institute. *Scandasia*. URL: <https://scandasia.com/finland-latest-scandinavian-country-to-close-confucius-institute/>
5. Flatley, D., & Lorin, J. (2023, November 2). All But Five Confucius Institutes on US Campuses Have Closed, According to GAO. *Bloomberg.com*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-11-02/china-s-confucius-institutes-are-disappearing-from-us-campuses>
6. Guo, X., & Policy, I. F. S. a. D. (2008). *Repackaging Confucius: PRC Public Diplomacy and the Rise of Soft Power*
7. Hoare-Vance, S. (2009). *The Confucius Institutes and China's Evolving Foreign Policy [A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the Degree of Master of Arts in Political Science]*. University of Canterbury.
8. Lahtinen, A. (2015). China's Soft Power: Challenges of Confucianism and Confucius Institutes. *Journal of Comparative Asian Development*, 14(2), 200–226. DOI: <https://doi.org/10.1080/15339114.2015.1059055>
9. Lo, J. T., & Pan, S. (2014). Confucius Institutes and China's soft power: practices and paradoxes. *Compare*, 46(4), 512–532. DOI: <https://doi.org/10.1080/03057925.2014.916185>
10. Martin, K. (2023, May 18). Sunak u-turns on closing UK's Confucius Institutes. URL: <https://thepienews.com/news/uk-gov-set-to-keep-confucius-institutes-open/>
11. Nye, J. S. (2023). *Soft Power and Great-Power Competition: Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China*. Springer Nature.
12. Nye, J. (2009). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs.
13. Wu, H., & Cassidy, G. W. (2020). China's international student recruitment as "outward-oriented" higher education internationalisation. *Routledge eBooks*, 12–25. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003026143-2>
14. Wu, H., & Zha, Q. (2018). A new typology for analyzing the direction of movement in higher education internationalisation. *Journal of Studies in International Education*, 22(3), 259–277.
15. Yang, R. (2014). China's strategy for the internationalisation of higher education: An overview. *Frontiers of Education in China*, 9(2), 151–162.